

<https://doi.org/10.62837/2026.4.494>

MƏMMƏDOVA SVETLANA
*AMEA Nizami Gəncəvi adına
Ədəbiyyat İnstitutunun “Şifahi
xalq ədəbiyyatı və ədəbi abidələr”
şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, f.f.d.,
dosent*

ÇAĞDAŞ QADIN AŞIQLARI XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycan aşıq sənətində qadın aşıqların rolu və onların çağdaş dövrdəki fəaliyyəti araşdırılır. Qeyd olunur ki, qadın aşıqlar tarixən bu sənətdə mövcud olsalar da, keçmiş dövrlərdə onların yaradıcılığı sosial məhdudiyyətlər səbəbindən geniş yayılmamışdır. Müasir dövrdə isə ictimai inkişaf, qadınların mədəni həyatda fəallığının artması və media imkanlarının genişlənməsi nəticəsində qadın aşıqlar daha çox ön plana çıxmışdır. Çağdaş qadın aşıqlar ənənəvi aşıq sənətini qorumaqla yanaşı, müasir sosial, milli və ictimai mövzuları da yaradıcılıqlarında əks etdirirlər. Onların səhnə fəaliyyəti və ifa mədəniyyəti müasir texnologiyalar vasitəsilə daha geniş auditoriyaya çatdırılır. Nəticə olaraq, qadın aşıqlar Azərbaycan aşıq sənətinin inkişafında mühüm rol oynayaraq bu sənətin həm ənənəsini qoruyur, həm də onu müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə zənginləşdirirlər.

Açar sözlər: Qadın aşıqlar, çağdaş aşıq sənəti, Azərbaycan aşıq yaradıcılığı, milli-mədəni irs, saz sənəti, aşıq poeziyası, sosial mövzular, ənənə və müasirlik

SVETLANA MAMMADOVA

CONTEMPORARY FEMALE ASHIG RESUME

The article examines the role of female ashigs in Azerbaijani ashig art and their activities in the contemporary period. It notes that although female ashugs have historically existed in this art, their creativity was not widely disseminated in the past due to social limitations. In the modern era, however, as a result of social development, increased participation of women in cultural life, and the expansion of media opportunities, female ashugs have come more to the forefront. Contemporary female ashugs not only preserve the traditional ashug art but also reflect modern social, national, and public themes in their works. Their stage performances and artistic expression are presented to a wider audience through modern technologies. In conclusion, female ashugs play an important role in the development of Azerbaijani ashig art, preserving its tradition while enriching it in accordance with the demands of the modern era.

Keywords: Female ashugs, contemporary ashig art, Azerbaijani ashug creativity, national cultural heritage, saz art, ashig poetry, social themes, tradition and modernity.

СОВРЕМЕННЫЕ АЩУГ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается роль женщин-ашугов в азербайджанском ашугском искусстве и их деятельность в современный период. Отмечается, что хотя женщины-ашуги исторически существовали в этом искусстве, в прошлом их творчество не получало широкого распространения из-за социальных ограничений. В современную эпоху, в результате общественного развития, роста участия женщин в культурной жизни и расширения возможностей средств массовой информации, женщины-ашуги стали более заметными. Современные женщины-ашуги не только сохраняют традиционное ашугское искусство, но и отражают в своём творчестве современные социальные, национальные и общественные темы. Их сценическая деятельность и исполнительское мастерство становятся доступными более широкой аудитории благодаря современным технологиям. В заключение отмечается, что женщины-ашуги играют важную роль в развитии азербайджанского ашугского искусства, сохраняя его традиции и одновременно обогащая его в соответствии с требованиями современности.

Ключевые слова: Женщины-ашуги, современное ашугское искусство, азербайджанское ашугское творчество, национальное культурное наследие, искусство саза, ашугская поэзия, социальные темы, традиции и современность

Azərbaycan aşıq sənəti, folklorşünaslığımızın aparıcı və fundamental istiqamətlərindən biri olaraq, yalnız xalq yaradıcılığının zəngin bir sahəsi deyil, həm də milli-mədəni yaddaşın qorunub saxlanılmasında mühüm rol oynayır. Bu sənət növü, uzun müddət əsasən kişi aşıqların fəaliyyəti ilə əlaqələndirilmiş və araşdırılmış olsa da, son dövrlərdə qadın aşıqların da bu sənətə verdikləri töhfələr daha geniş şəkildə diqqətə alınmağa başlanmışdır. Qadın aşıqların yaradıcılığı yalnız iştirak etməklə kifayətlənmir, həm də özünəməxsus poetik üslubları, ifa tərzləri və mövzu seçimi ilə aşıq sənətini yeni bir boyutda təqdim edirlər. Onların poeziyasında lirizm, fərdi duyğuların dərin ifadəsi və qadın dünyagörüşünün xüsusi çalarları özünü daha qabarıq şəkildə göstərir. Bu xüsusiyyətlər qadın aşıq sənətini aşıq yaradıcılığının xüsusi və mühüm bir istiqaməti kimi qiymətləndirməyə imkan verir. Azərbaycanın müxtəlif aşıq mühitləri içərisində, xüsusilə Şirvan bölgəsi qadın aşıq ənənəsinin formalaşması və inkişafı baxımından əvəzsiz bir yerə malikdir. Şirvan qadın aşıqları, öz poetik yaradıcılıqları və ifa tərzləri ilə fərqlənmiş, aşıq sənətinə yeni və müasir bir

nəfəs gətirmişlər. Onların əsərlərində, ənənəvi şeir formaları, məsələn, qoşma, gəraylı və təcnis, geniş şəkildə istifadə olunsa da, fərdi üslub və şəxsi duyğular da aydın şəkildə əks olunmuşdur. Bu sənətkarlar, özlərinə məxsus poetik üslubları ilə xalq ədəbiyyatına dəyərli qatqılar vermiş və aşiq poeziyasını zənginləşdirmişlər.

XIX əsr Azərbaycan aşiq şeirinin inkişafında qadın aşıqların ifa üslubunun formalaşması mühüm bir hadisə olmuşdur. Həmin dövrdə Şirvan aşiq mühitində yaranan qadın aşiq ənənəsi, yalnız Şirvanla məhdudlaşmayaraq, digər bölgələrə də yayılmağa başlamışdır. Pərnaz xanım, Püstə Şikar qızı, Zeynəb Zərbəli qızı və Naburlu Badam kimi qadın aşıqlar, həmin dövrün ən tanınmış və nüfuzlu nümayəndələri olaraq, aşiq sənətinin inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərmişlər. Bu aşıqların fəaliyyəti, həm yerli mədəniyyətin zənginləşməsinə, həm də qadınların sənət sahəsindəki rolunun tanınmasına xidmət etmişdir. Onların ifa tərzləri və poetik üslubları, həm dövrün sənət tələblərinə uyğun gəlir, həm də yeni yanaşmalar gətirərək aşiq sənətinin gələcəyinə işıq tutmuşdur.

Çağdaş dövrdə də qadın aşiq sənəti inkişaf etməkdə davam edir və bu, müasir dövrün müxtəlif mədəniyyətlərarası əlaqələri ilə də sıx bağlıdır. Qadın aşıqlar, öz yaradıcılıqları ilə təkcə Azərbaycan aşiq sənətini deyil, həm də dünya səviyyəsində milli musiqi irsini təbliğ edirlər. Onların sənəti, həm ənənəvi formaların qorunmasını, həm də müasir estetik meyillərlə uyğunlaşmasını təmin edərək, bu sənətin müxtəlif dövrlərdəki inkişafını davam etdirir. Bu inkişaf, yalnız Azərbaycan mədəniyyəti ilə məhdudlaşmayıb, eyni zamanda qadın aşıqların yaradıcılığı vasitəsilə aşiq sənətinin beynəlxalq səviyyədə tanınmasına və daha geniş auditoriyalara çatdırılmasına xidmət edir.

Qadın aşıqların fəaliyyəti, aşiq sənətinin müasir mərhələsində mühüm bir mərhələni təşkil edir və bu, həmin sənətin gələcəyini təmin etmək üçün yeni imkanlar açır. Aşiq sənətinin ənənəvi aspektləri ilə yanaşı, qadınların bu sahədəki fəaliyyəti, mədəniyyətimizi daha geniş və müasir bir kontekstdə təqdim edir. Bu sənətkarların yaradıcılığı, yalnız Azərbaycanın deyil, həm də dünya mədəniyyətinin ayrılmaz bir hissəsinə çevrilir. Nəticə etibarilə, qadın aşıqların sənəti, Azərbaycan aşiq mühitinin inkişafında və dünya miqyasında tanınmasında əvəzsiz bir rol oynayır və gələcək nəsillərə bu zəngin mirası çatdırmağa xidmət edir.

Aşiq Ulduz (Ulduz Quliyeva) çağdaş qadın aşiq sənətinin həm ifaçılıq, həm də təşkilatı və pedaqoji istiqamətlərində mühüm rol oynayan sənətkarlardandır. Onun sənətə gəlişi ustad-şagird ənənəsinə söykənir: Ulduz xanım saz çalmaq Aşiq Sədi Ağstafalıdan öyrənmişdir ki, bu da onun yaradıcılığında klassik aşiq məktəbinin izlərini aydın şəkildə göstərir. Sənətkarın fəaliyyətində təşkilatçılıq xüsusi yer tutur. 1984-cü ildə yaratdığı “Sazçı qızlar” ansamblı qadın aşıqların kollektiv şəkildə fəaliyyət göstərməsi baxımından mühüm hadisə olmuş və geniş rəğbət qazanmışdır. Bununla yanaşı, o, “Aşiq Pəri” məclisinin yaradıcılarından və fəal üzvlərindən biri

kimi qadın aşığı mühitinin formalaşmasına və inkişafına töhfə vermişdir. Pedaqoji fəaliyyəti də Ulduz Quliyevanın yaradıcılıq bioqrafiyasında mühüm yer tutur. O, ilk dəfə olaraq Üzeyir Hacıbəyli adına Sumqayıt Musiqi Kollecinə aşığı sənətinin tədrisini həyata keçirmiş, beləliklə, bu sənətin institusional səviyyədə öyrədilməsinə başlanğıc vermişdir. Bu addım aşığı sənətinin yalnız şifahi ənənə çərçivəsində deyil, həm də akademik mühitdə inkişafına zəmin yaratmışdır.

Ulduz Quliyevanın fəaliyyəti ədəbi-mədəni təşkilatlanma sahəsində də diqqətəlayiqdir. O, 2000-ci ildə “Ulduz” ədəbi birliyini və “Qoruz” jurnalını təsis etmiş, həmin il martın 18-də Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində rəsmi qeydiyyatdan keçən “Ulduz” Birliyinə rəhbərlik etmişdir. Bu qurumlar aşığı sənətinin və ümumilikdə folklor yaradıcılığının təbliği baxımından əhəmiyyətli platforma rolunu oynamışdır. Sənətkar Azərbaycan aşıqlarının 19 mart 1984-cü ildə keçirilmiş IV qurultayında da iştirak etmiş, bu isə onun aşığı mühitində aktiv mövqeyini göstərən mühüm faktlardan biridir. Aşıqlıq fəaliyyəti ilə yanaşı, Ulduz Quliyeva bədii yaradıcılıqla da məşğul olmuş, bir sıra şeir kitablarının müəllifi kimi çıxış etmişdir. Onun “Vüqarımı o dağlardan almışam”, “Dastan”, “Saz demirmi, bəs?” [6] adlı kitabları aşığı poeziyasının çağdaş mərhələdə inkişafını əks etdirən nümunələr kimi dəyərləndirilə bilər. Ulduz Quliyevanın fəaliyyəti dövlət tərəfindən də yüksək qiymətləndirilmişdir. O, 2008-ci ildə “Əməkdar mədəniyyət işçisi” fəxri adına layiq görülmüş, 1 mart 2016-cı ildə isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdü ilə təltif edilmişdir.

Müasir qadın aşıqlar arasında Əməkdar mədəniyyət işçisi Aşığı Solmaz Kosayevanın fəaliyyəti bu ənənənin yaşadıldığını və yeni mərhələdə davam etdirildiyini göstərir. Onun yaradıcılığı həm ənənəyə bağlılığı, həm də müasir estetik meyillərlə səciyyələnir. Solmaz Kosayevanın yaradıcılığında ənənəvi aşığı poeziyasının əsas janrları – qoşma, gəraylı və digər şeir formaları qorunub saxlanılır [5]. Lakin onun şeirlərində mövzu dairəsi daha da genişlənərək müasir dövrün sosial-mənəvi problemlərini, qadın dünyasının daxili psixoloji qatlarını və fərdi duyğuların incəliklərini əks etdirir. Bu xüsusiyyət onun yaradıcılığını yalnız folklor ənənəsi çərçivəsində deyil, həm də çağdaş ədəbi proses kontekstində dəyərləndirməyə imkan verir. İfaçılıq baxımından Solmaz Kosayeva aşığı sənətinin musiqi və söz vəhdətini ustalıqla təqdim edir. Onun ifasında səs tembri, emosional ifadə imkanları və improvizasiya qabiliyyəti xüsusi diqqət çəkir. Solmaz Kosayevanın yaradıcılıq fəaliyyəti yalnız ifaçılıqla məhdudlaşmış, o, eyni zamanda aşığı sənətinin təbliği və inkişafı istiqamətində də mühüm xidmətlər göstərir.

Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin üzvü, Əməkdar mədəniyyət işçisi kimi onun fəaliyyəti dövlət və ictimai səviyyədə yüksək qiymətləndirilmişdir. Sənətkarın yubiley tədbirlərində aşığı mühitinin tanınmış nümayəndələri tərəfindən musiqi çalığı ilə təbrik olunması da onun sənət aləmində qazandığı nüfuzun göstəricisidir. Solmaz Kosayeva saz sənətinin beynəlxalq miqyasda tanınması istiqamətində də

fəal çıxış edir. O, dünyanın bir sıra ölkələrində çıxış edərək Azərbaycan aşığı sənətini layiqincə təmsil etmiş, milli musiqi irsinin təbliğinə töhfə vermişdir. Onun bu fəaliyyəti aşığı sənətinin qlobal mədəniyyət məkanında tanınmasına xidmət edir. Yaradıcılıq baxımından Solmaz Kosayevanın fəaliyyəti çoxşaxəlidir. İndiyədək onun dörd albomu işıq üzü görmüş, ondan artıq mahnıya musiqi bəstələmişdir [4. 15-16 s]. Bununla yanaşı, o, şeir yaradıcılığı ilə də məşğul olaraq aşığı poeziyasının çağdaş inkişafında iştirak edir. Onun şeirlərində ənənəvi poetik formalar qorunmaqla yanaşı, fərdi üslub və müasir düşüncə tərzini də öz əksini tapır. Solmaz Kosayeva çağdaş qadın aşığı arasında yalnız ifaçı kimi deyil, həm də bəstəkar və şair kimi çoxcəhətli yaradıcılığı ilə seçilən sənətkarlardan biridir. Onun fəaliyyəti qadın aşığı ənənəsinin müasir mərhələdə davamlılığını və inkişaf potensialını nümayiş etdirir.

Ədəbiyyat

1. Cəfərzadə Ə. Azərbaycanın aşığı və şair qadınları. Bakı, 1991, 208 s.
2. Çağdaş Azərbaycan aşığılarının şeir antologiyası. Bakı, Gənclik. 2019
3. U.Sönməz. Bir bahar axşamı xatırla məni. Bakı, MBM. 2012, 368 s.
4. S.Kosayeva. Beş nəslin dörd fəslə. Bakı, İmza 2025, 280 s.
5. S.Kosayeva. Zəfərin mübarək, Azərbaycanım. Bakı, İmza 2025. 157 s.
6. <https://az.baku-art.com/az/ashiq-senetinin-tan-nm-xan-m-numay-nd-si-ulduz-quliyeva>

Rəyçi: fil.f.d., dosent. Tinatin Məmmədova